

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 159.923.2:37.017

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-103-2>**ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК МЕТА ВИХОВАННЯ**

Шипко Андрій Леонідович,
кандидат педагогічних наук, доцент
Херсонський державний університет
shypkoandrey@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8017-0939

Зуброва Ольга Андріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонський державний університет
zubrova@i.ua
orcid.org/0000-0001-6235-5227

Мета дослідження полягає в уточненні поняття ідентифікації особистості та розробленні передумов створення виховного простору згідно із системою принципів виховання, який уможливило ефективний вплив на процеси формування ідентифікації особистості.

Методи. Застосовано комплекс методів наукового дослідження: аналіз, синтез, індукція, абстрагування, узагальнення, теоретичне моделювання, системний та проблемний методи.

Результати. У процесі оволодіння культурою людина проходить шлях розширення простору власної життєдіяльності, який характеризується такими етапами: сім'я, дошкільний заклад, школа, ближній рідний край, рідний край, Батьківщина, інші країни світу. Взаємодія з простором здійснюється через мікросоціальні середовища, до яких себе відносить особистість і з якими себе ідентифікує, проходячи поступовий процес адаптації. У разі зміни соціального положення перед особистістю постає завдання ідентифікації себе з іншими спільнотами, що дає поштовх для формування нових життєвих перспектив. Ідентичність є усвідомленням особистістю власної належності до певної соціальної ролі або соціальної групи. Проблема формування ідентичності особистості, головним чином, є проблемою залучення людини до певного простору та створення умов для реалізації людини у цьому просторі. Ідентифікація особистості реалізується у діяльності, передумовою ефективності якої є сформована готовність – стан, що є запорукою результативної, ефективної діяльності. Основними видами готовності є мотиваційна, фізична, психологічна, морально-вольова, операційна та комунікаційна готовність. Ключем до формування ідентифікації та готовності до діяльності є мотив, який з'являється у результаті взаємодії особистості з простором життєдіяльності. Із метою формування стійких мотивів, орієнтованих на досягнення виховної мети, провідним завданням вихователя є створення виховного простору.

Висновки. Розроблено систему принципів виховання, до якої належать чотири групи принципів: принципи організації соціокультурного і природного простору, організації виховного середовища, педагогічної етики та особистісної поведінки вихованця. Формування виховного простору, в основу якого покладено систему педагогічних принципів, дає можливість здійснювати педагогічне керівництво не тільки діями вихователя, а й впливами самого вихованця, виховного мікросередовища та соціокультурного та природного простору.

Ключові слова: ідентичність, виховний простір, принципи виховання, мотив.

IDENTIFICATION OF THE INDIVIDUAL AS THE GOAL OF EDUCATION

Shypko Andrii Leonidovych,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Kherson State University
shypkoandrey@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8017-0939

Zubrova Olha Andriivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Applied Linguistics
Kherson State University
zubrova@i.ua
orcid.org/0000-0001-6235-5227

The **purpose** of the study is to elucidate the concept of personality identification and establish the prerequisites for designing an educational environment based on principles of education. This educational framework aims to facilitate an effective impact on the processes of personality identification.

Methods. Various scientific research methods were employed, including analysis, synthesis, induction, abstraction, generalization, theoretical modelling, system and problem-solving methods.

Results. As individuals acquire cultural knowledge, they undergo a journey that expands the scope of their life activities, marked by distinct stages: family, preschool, school, local community, native region, homeland, and international experiences. The interaction with these spaces occurs through microsocial environments, to which individuals relate and gradually adapt. When individuals experience changes in social status, they face the task of identifying with new communities, which fosters the formation of fresh life perspectives. Identity represents an individual's awareness of their affiliation with a social role or group. Forming an individual's identity is primarily about engaging him in a specific space and creating conditions for his realization within it. Individual identification manifests through activity, and its effectiveness hinges on preparedness, which is a state that ensures efficient and effective engagement. The key components of preparedness encompass motivational, physical, psychological, moral-willed, operational, and communicative readiness. The formation of identification and readiness for activity is intricately linked to motives that arise through an individual's interaction with the space of life. To instil enduring motives oriented towards educational objectives, the primary responsibility of educators is to construct an educational environment.

Conclusions. A set of educational principles, tailored to each participant of the educational process, encompasses four principle categories: principles governing the organization of sociocultural and natural spaces, the configuration of the educational environment, pedagogical ethics, and the students' personal conduct. The creation of an educational space, underpinned by a system of pedagogical principles, allows for pedagogical guidance to be exerted not only through the educator's actions but also through the influence of the student themselves, the educational microenvironment, and the sociocultural and natural context.

Key words: *identity, educational space, principles of education, motive.*

Вступ. Час, у якому ми живемо, ставить перед людством нові складні завдання. Це, своєю чергою, вимагає прискіпливо придивитися до формування особистості та процесів соціалізації і виховання. Аналізуючи характер відносин у суспільствах різних типів, можна зробити висновок, що провідним об'єктом соціалізації у традиційному суспільстві були традиції у широкому розумінні цього терміна, в індустріальному суспільстві був досвід. Постіндустріальне суспільство, яке характеризується, між іншим, і ускладненням усіх боків життєдіяльності та суспільного буття людини, докорінно змінило об'єкт соціалізації особистості, який увібрав у себе ставлення до себе, людей та людської спільноти, соціального та природного простору.

Виходячи із цього, змінюється і провідна мета суспільного виховання. Якщо у традиційному суспільстві нею було засвоєння традицій та встановлених зразків взаємовідносин, що в принципі відповідало соціалізації і не вимагало додаткових зусиль із боку держави щодо формування особистості, то індустріальне суспільство метою виховання бачить особистість, яка відповідає викликам виробництва. Така мета не повною мірою відповідає соціалізації і потребує створення спеціального інституту суспільного виховання. Постіндустріальне суспільство висуває ще більш складні вимоги до особистості і метою виховання бачить оволодіння основами людської культури та компетенціями, формування навичок навчання протягом усього життя.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

Формування ідентичності як складного особистісного феномену поставало об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Підґрунтям для подальших досліджень слугували праці Е. Еріксона (Erikson, 1996), у яких він вводить у науковий обіг терміни «ідентифікація» та «ідентичність». Подальші наукові розвідки феномену ідентичності розгорталися в різних наукових площинах, розглядаючи ідентифікацію особистості з позицій педагогіки, психології, культурології, соціології, філософії. Більшість із досліджень здійснено на перетині декількох наук, що зумовлено багатогранністю поняття, яке вивчається. Сутність, структуру та особливості ідентифікації особистості в різних вікових періодах досліджували І.Д. Бех (Бех, 2013), М.Т. Степико (Степико, 2011), І. Гоффман (Goffman, 2009), Дж. Тейлор і С. Спенсер (Taylor, Spenser, 2004), Р. Дженкінс (Jenkins, 2014) та ін. Потребує подальшого вивчення проблема формування ідентичності особистості в процесі виховання з урахуванням соціокультурних реалій сучасного українського суспільства.

Мета дослідження полягає в уточненні поняття ідентифікації особистості в сучасних соціокультурних умовах та розробленні передумов створення виховного простору згідно із системою принципів виховання, який уможливує ефективний вплив на процеси формування ідентифікації особистості та здійснення корекції процесів особистісної самоідентифікації.

Методи дослідження. У ході наукової розвідки застосовано комплекс методів наукового дослідження: аналіз, синтез, індукція, абстрагування, узагальнення, теоретичне моделювання, системний метод – для розгляду феномену суспільного виховання, проблемний – для виявлення педагогічних засобів формування та уточнення ідентичності особистості.

Результати. Розглядаючи проблему оволодіння особистістю людською культурою, треба розуміти, що у цьому процесі має місце певна послідовність розширення простору життєдіяльності людини як носія культури. Ця послідовність має такі етапи: сім'я, дошкільний заклад, школа, ближній рідний край, рідний край, Батьківщина, інші країни світу. Причому взаємодія з простором, як правило, здійснюється опосередковано, через мікросоціальні середовища, до яких себе відносить особистість. Тобто особистість ідентифікує себе з певними спільнотами і в результаті цього формує себе у фізіологічному, психічному та культурному плані з метою найбільш оптималь-

ної адаптації до цих спільнот. Водночас у разі прагнення зміни свого соціального положення особистістю може висуватися завдання ідентифікації себе з іншими спільнотами, що свідчитиме про формування життєвих перспектив.

Ідентичність може бути визначено як усвідомлення особистістю власної належності до певної соціальної ролі або соціальної групи. Завдяки ідентичності людина може віднаходити баланс між суспільним і особистим, сполучати власний досвід із суспільним досвідом, а також оберегти свою особистісну цілісність. Можна стверджувати, що ідентичність – це прагнення особистості затвердити себе в тій чи іншій соціальній ролі, яка допоможе реалізуватися найбільш оптимально у певній людській спільноті.

Із цього виходить, що результатом самоідентифікації особистості, яка формується в процесі взаємодії особистості з простором життєдіяльності, є набір певних компетенцій. Під простором життєдіяльності ми розуміємо сукупність взаємодій особистості з такими соціокультурними і природно-кліматичними об'єктами ближнього оточення:

- з адаптованими ресурсами (житло, система організації харчування);
- із комунікаційними мережами;
- із системою охорони здоров'я;
- із системою освіти;
- із державними установами та органами громадянського суспільства.

– Проблема формування ідентичності особистості, головним чином, є проблемою залучення людини до певного простору та створення умов для реалізації людини у цьому просторі.

До основних різновидів соціокультурної ідентичності відносять такі її різновиди: статусну, рольову, професійну, корпоративну, етнічну, мовну, громадянську, релігійну, статеву тощо. Особистість являє собою багаточасову композицію ідентичностей, які постійно змінюються. Звідси виходить, що провідною метою виховання є формування та корекція ідентифікації особистості.

Розглядаючи виховання як керовану соціалізацію, ми можемо ввести основоположні визначення:

- Виховання – це цілеспрямоване формування ідентичності особистості відповідно до мети виховного процесу.
- Перевиховання – зміна домінуючих напрямів ідентичності особистості.
- Самовиховання – зусилля особистості з формування особистісних якостей та властивостей, що відповідають самоідентифікації особистості.

Ідентифікація особистості прагне реалізуватися у діяльності, передумовою ефективності якої буде сформована готовність – стан, що є запорукою результативної, ефективної діяльності. Можна стверджувати, що складники готовності до діяльності та складники компетенції є тотожними. Зазвичай розглядають такі види готовності: мотиваційну, фізичну, психологічну, морально-вольову та операційну. На нашу думку, до цього переліку слід включити також і комунікаційну готовність як запоруку узгодженої дії всіх суб'єктів процесу. У багатьох випадках, особливо в умовах зміни мовної ідентичності, нерозуміння лексичного значення, невірне тлумачення термінів або окремих фраз можуть перекреслити навіть найбездоганнішу операційну готовність.

Ключем до формування ідентифікації та готовності до діяльності є мотив, який з'являється у результаті взаємодії особистості з простором життєдіяльності. Саме з метою формування стійких мотивів, орієнтованих на досягнення виховної мети, провідним завданням вихователя є створення виховного простору. Під виховним простором ми розуміємо сукупність, зміст, та інтенсивність взаємодій суб'єктів виховного процесу (вихованця, вихователя, виховного мікросередовища, соціокультурного та природного простору), орієнтованих на досягнення мети виховання. Найбільшу складність під час створення виховного простору становить узгодження впливів усіх суб'єктів виховного процесу. До суб'єктів виховного процесу ми відносимо вихователя, вихованця, мікросередовище вихованців, соціокультурне та природне середовище. Для кожного із суб'єктів виховання

розробляється система принципів виховання. Графічно систему принципів у виховному просторі представлено на рис. 1.

Виховний простір одночасно виступає носієм ресурсів для діяльності вихованців і провідним активатором особистісних потреб. Саме тому створення простору виховання без реалізації **принципів організації соціокультурного та природного середовища**, на нашу думку, є неможливим. У цій групі ми виділили такі принципи:

1. Принцип вибору цілей діяльності вихованців відповідно до наявних ресурсів та завдань виховання.

2. Принцип єдності і взаємозалежності всіх суб'єктів виховного процесу, матеріальних об'єктів та процесів, нематеріального складника природного та соціокультурного простору.

3. Принцип відповідності виховного простору завданням формування особистості, що реалізується за умови виконання таких вимог:

- відповідності завдань діяльності зоні найближчого розвитку вихованців;
- розширення виховного простору на всіх етапах формування особистості;
- відкритості життєдіяльності учнівської групи.

До наступної групи віднесемо **принципи організації виховного мікросередовища** (корпоративної етики):

1. Принцип єдності цілей та дій суб'єктів виховної діяльності.

2. Принцип виконання вимог товариша, які відповідають компетенції його посади в групі.

3. Принцип відповідального ставлення до своїх прав та обов'язків, виконання якого можливо за відповідності таким вимогам:

Рис. 1. Система принципів виховання

ПРИНЦИПИ	Єдності цілей суспільства, педагогічного процесу, учнівської групи	Співробітництва вихователя і учнівської групи	Педагогічного оптимізму	Надання вихованцю необхідного простору для найліпшого розкриття його індивідуальності	Гуманізації обставин у виховному процесі	ПРИНЦИПИ
		Педагогічної толерантності		Педагогічного гуманізму		
Врахування інтересів оточення, всіх членів учнівської групи	<i>Простір єдності цілей I</i>					Єдності цілей та дій суб'єктів виховного процесу
Відповідального ставлення до своєї поведінки		<i>Простір співробітництва та відповідальної залежності II</i>				Виконання вимог товариша які відповідають компетенції його посади в групі
Свідомості, активності та самодіяльної творчості вихованця протягом виховного процесу				<i>Простір відкритості життєдіяльності групи III</i>	Відповідального ставлення до своїх прав та обов'язків	Домінування прав особистості в учнівській групі
						Персоналізації відповідальності
ПРИНЦИПИ	Вибору цілей виховання у відповідності до наявних ресурсів у виховному просторі.	Єдності і взаємозалежності всіх суб'єктів виховного процесу, матеріальних об'єктів та процесів, нематеріальної складової природного та соціокультурного простору виховного процесу	Відповідності виховного простору завданням формування особистості			ПРИНЦИПИ
			Відповідності завдань виховання зоні найближчого розвитку вихованців	Розширення виховного простору на всіх етапах формування особистості	Відкритості життєдіяльності учнівської групи	

Рис. 2. Узгодження системи принципів виховання

- домінування прав особистості у групі;
- персоналізації відповідальності.

Не менш важливу роль відіграють і **принципи педагогічної етики**:

1. Принцип єдності цілей суспільства, виховного процесу та групи вихованців.
2. Принцип педагогічної толерантності, що реалізується шляхом:
 - співробітництва вихователя і учнівської групи;
 - педагогічного оптимізму.
3. Принцип педагогічного гуманізму:
 - надання вихованцю необхідного простору для найліпшого розкриття його індивідуальності;
 - гуманізації обставин у виховному процесі.

Вирішальний вплив на формування особистості мають власні вчинки вихованця, критерії до оцінки яких будуються відповідно до вікових особливостей. На основі цих критеріїв і принципів розробляються правила (закони) поведінки вихованця. До **принципів особистісної поведінки вихованця** належать:

1. Принцип урахування інтересів оточення, усіх членів учнівської групи (золоте правило моралі).
2. Принцип відповідального ставлення до своєї поведінки.
3. Принцип свідомості, активності та самодіяльної творчості вихованця.

Узгодження системи принципів виховання схематично зображено на рис. 2.

Створення виховного простору дає можливість ефективно впливати на процеси формування ідентифікації особистості та здійснювати корекцію процесів самоідентифікації. У виховному просторі можлива організація різноманітної діяльності, яка дає змогу вихованцям отримати різноманітний соціальний досвід та сформувані подальші життєві плани.

Висновки. Зміни, які відбуваються у соціокультурному просторі, потребують уточнення мети та завдань виховання особистості практично на всіх етапах її розвитку. Набуває актуальності допомога людині у формуванні та уточненні її іденти-

фікації у системі суспільних відносин, особливо у площині мовної, етнічної та громадянської ідентичності. Ураховуючи те, що ідентифікація особистості є насамперед результатом соціалізації, слід процес виховання переводити у керовану соціалізацію, що потребує зусиль педагогів зі створення виховного простору. Запропонована система педагогічних принципів дає можливість узгодити впливи всіх суб'єктів виховного процесу: вихованця, вихователя, виховного мікросередовища, соціокультурного та природного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Ідентифікація у вихованні особистості. *Рідна школа*. 2013. № 4–5. С. 20–25.
2. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
3. Erikson E.H. Identity and the life cycle. W. W. Norton & Co, 1996. 192 p.
4. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Simon and Schuster, 2009. 168 p.
5. Jenkins R. Social Identity. 4th ed. London : Routledge, 2014. 264 p.
6. Taylor G., Spenser S. Introduction. *Social Identities. Multidisciplinary approaches* / Ed. by G. Taylor, S. Spenser. London : Routledge, 2004. P. 1–13.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2013). Identyfikatsiia u vykhovanni osobystosti [Identification in personality education]. *Ridna shkola – Native school*, 4–5, 20–25 [in Ukrainian].
2. Stepyko, M.T. (2011). Ukrainiska identychnist: fenomen i zasady formuvannia [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation]. Kyiv : NISD, 336 p. [in Ukrainian].
3. Erikson, E.H. (1996). Identity and the life cycle. W.W.Norton & Co. 192 p.
4. Goffman, E. (2009) Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Simon and Schuster. 168 p.
5. Jenkins, R. (2014). Social Identity. 4th ed. London: Routledge. 264 p.
6. Taylor, G., Spenser, S. (2004). Introduction. *Social Identities. Multidisciplinary approaches* / Ed. by G. Taylor, S. Spenser. London: Routledge, 1–13.

*Стаття надійшла до редакції 03.10.2023.
The article was received 03 October 2023.*